

Компьютер презентациясе,
10 яшь
Фатыхова Язиля Зөлкәфил кызы

АВЫЛЫМ ЧИШМӘЛӘРЕ

Башкарды: Фатыйхова Язилә Зөлкәфил кызы
Татарстан Республикасы Кукмара муниципаль районы
“Зур Сәрдек гимназиясе” МББ учреждениесе
Адай авылындагы филиалының 3в сыйныфы укучысы
Житәкчесе: башлангыч сыйныфлар укытучысы
Галимуллина Рәмзия Габдулла кызы

ЭЧТЭЛЕК:

- * 1. “Чишмэ – изге урын”
- * 2. Туган авылым – Адайдагы чишмэлэр тарихы.
- * 3. Кирэмэт чишмэсе.
- * 4. Озын улаклы чишмэ.
- * 5. Шәех баба чишмэсе.
- * 6. Габит чишмэсе.
- * 7. Матур чишмэ.
- * 8. Чишмэлэрне саклыйк!
- * 9. Файдаланылган әдәбият

Гасырлардан калган нинди моң бу - Челтер-челтер ага чишмэкэй...

Чишмэ диюгэ, күз алдына иңнэренэ көянтэ-чилэк асып кайтучы сылу кызлар, апа, килэ. Чишмэ тау астыннан көмеш күзе белэн жирне тишеп, бик зур кыенлыклар белэн саркып чыга. Аның көмеш тамчылары кояш нурларында энже бөртеклэре кебек жемелдилэр. Халкыбыз элек-электэн чишмэлэрне карап, чистартып торган, аларны изге урын итеп санаган. Таңда чишмэ суын эчкэн кызлар, сылу, бэхете дә, шатлыгы да тулы була дип ышанган.

Чишмэлэр, кечкенэ генэ булсалар да, табигатькэ жан кертүчелэр, елга, күл, диңгез һәм океаннарга тормыш өләшүчелэр. Туган якларыбыздагы һәр олы елгак кайчандыр кечкенэ генэ чишмэдэн барлыкка килгән. Һәр чишмәнең үз тарихы, үз моңы бар. Берәүлэре шаулап ага, тавышы еракларга ишетелэ, икенчелэренең чылтыравын исэ яннарына килеп житкэч кенэ ишетэсен.

Изге чишмэлэр жырында – ерак гасырлар аһәңе

Элек-электән чишмэләрне бик кадерләп тотканнар. Чишмә - изге урын саналган. Чишмә суы төрле авыруларга дәва булган. Элек кызлар чишмәгә теләк тели-тели барганнар, үзләренә тазалык, саулык, бәхет сораганнар. Кызларга килен булып төшкәч тә, су юлын, чишмә юлын күрсәткәннәр. Егетләр-кызлар чишмә буйларында очрашканнар, бер-берсенә вәгъдә бирешкәннәр. Чишмә суыннан кайнаткан чәй иң тәмләсе булган. Борын заманнан ук чишмә рухландыру чыганагы булып саналган, жырларда чишмә образы тере зат кебек сурәтләнгән, туган ил белән бергә куелган.

Кайбер чишмэләрне гомере буена бер кеше караган, бу шөгыйль атадан улга, оныкка күчкән.

Кемнәрдер яңа чишмэләр ачкан. Бу очракта чишмәгә әлеге кешенең исемен кушканнар. Шулай итеп, бу исем тарихка уелып калган.

Адай авылының чишмэләре

Татар мифологиясендә чишмә иясе, чишмәгә бәйле төрле ышанулар, легендалар яшәп килә. Һәр нәрсәнең, һәр күренешнең үз иясе булган кебек, чишмәләрнең дә ияләре бар икән. Алар изге рухлар сыйныфына карыйлар һәм һәрвакыт ярдәм итеп торалар. Адай авылының матур табигате чишмәләргә бик бай. Әлеге чишмәләрнең һәрберсенең үз исеме, үз тарихы бар. Нинди генә исемнәре юк аларның: Габит чишмәсе, Мостафа чишмәсе, Шәех бабай чишмәсе, Озын улаклы чишмә, Матур чишмә, Кирәмәт чишмәсе. Һәр чишмәнең үз яме, үз тәме бар.

Мәсәлән, Мостафа чишмәсе - бик йомшак сулы, бик борынгы. Тирәннән, жир астыннан агып чыгып, ул кешеләрнең яшәү чыганагына әйләнә, күпме халыкка көч, шифа бирә. Аның суыннан кайнатылган чәй бик тәмле була.

Кирәмәт чишмәсе бик салкын сулы.
Жәйге челләдә аның суын йотлыгып
эчсәң, салкын тиясен көт тә тор!

Озын улаклы чишмә

Авылым халкы бик яраткан Озын улаклы чишмә тау астында урнашкан. Аның суы бик йомшак, тәмле. Үзенең көмештәй саф сулары белән ул безне сөендереп ага да ага. Чит жирләргә киткән авылдашлар туган авылына кайткач, шушы чишмә янына киләләр. Монда сандугач сайрауларын, суның челтер-челтер моңлы тавышын тыңларга, яшьлекләрен сагынып искә алалар. Минем апаларым, абыем балачакта монда булырга бик яраталар иде.

Озын улаклы чишмә

Шәех бабай чишмәсе

Адай авылында 1560 еллар тирәсендә Ишмөхәммәт бине Тукмөхәммәт исемле суфый шәехе яшәгән. Ул авылда мәдрәсә тотып, 36 ел бue дин сабаклары тараткан, диелә тарихи мәгълүматларда. Бүгенге көндә Адайда аның исемен йөртүче Шәех баба чишмәсе бар. Аның суының искиткеч тәмле һәм күзгә файдалы булуы турында даны еракларга таралган. Барлыкка килү тарихы да кызыклы. Риваятьләрдә бу чишмә дин сугышлары вакытында калкып чыккан дип сөйләнә. Имештер, бу елларда бик каты корылык була, барлык сулыклар кибеп бетә. Ә мөселманнарга тәһарәтсез сугышка керергә ярамаган. Шул чак Шәех баба сөңгесе белән жиргә кадый һәм чишмә бәреп чыга, диелә. Изгеләр күмелгән урыннарда якин жирдә чишмәләр тибеп чыга дигән фикер дә яши. Бәлки бу чишмә дә Шәех баба үлгәннән соң барлыкка килгәндер, монысы инде сер булып кала.

05/02/2013 13:40

Габит Чишмәсе моннан 11 ел элек

Матур чишмә-авылым халкын күп
еллардан бирле тәмле сулары белән
куандырып тора.

Матур чишмә моннан 8 ел элек

Матур Чишмә бүгенге көндә.

Гүзэл чишмэлэрне саклыйк дусларым!

Чишмә - кадерле урын, шуңа күрә кеше аны матурлаган, бизәгән, чишмә янына матур сөлгеләр әлгәннәр, чүмечләр куйганнар. Тирә-ягын чистартып, утыргычлар көйләгәннәр. Элек-электән безнең халык суны чиста итеп тотуга аерым игътибар биргән. Чишмәгә юл бервакытта да суынмаган. Безнең өчен чишмә нәрсә ул?

Билгеле: кеше сусыз яши алмый. Су-тормыш чыганагы. Чиста су, саф һава, икмәк безгә яшәү өчен кирәк. Ә чишмәләр - су чыганагы да, гүзәллек чыганагы да, жан тынычлыгы бирүче ял урыны да, экология дә, тәрбия чарасы да ул. Чишмәләрне чистартып, тәртипкә китереп торыйк.

Чишмэ янында өмэ

“Челтер – челтер чишмәбез...”

Челтер-челтер тавышы
Жил искәндә иелеп кала
Яр астында чишмә ага,
Читтә үскән камышы

Челтер–челтер чишмәбез,
Ярдан балчык ишмәгез!
Суны шуннан эчегез,
Башка жирдә эчмәгез. (М. Жәлил)

Файдаланылган әдәбият

1. Ф.С. Баязитова “Татар халкының бәйрәм һәм көнкүреш йолалары”, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 1996.
2. Муса Жәлил - “Чишмә” шигыре.
3. Авторның шәхси фотолары